

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplan-indeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnterviewd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.

In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnterviewde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatie-gedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE DIDAM

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
1. <u>INLEIDING</u>	3
2. <u>BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK</u>	5
3. <u>INFRASTRUCTUUR</u>	8
4. <u>NEDERZETTINGSSTRUCTUUR</u>	9
4.1. Algemeen	
4.2. Functionele ontwikkelingen	- periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940
4.3. Stedebouwkundige structuur:	- Didam - Loil - Nieuw-Dijk - Verspreide bebouwing
4.4. Ontwikkelingen na 1940	
4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	
4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Didam 1850-1940	
4.7. Bijzondere gebieden	
<u>GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR</u>	18

1. INLEIDING

De gemeente Didam ligt in het gedeelte van de Liemers dat tot het inventarisatiegebied Midden-Gelderland gerekend wordt en heeft een oppervlakte van 3.514 hectare.

De gemeente bestaat uit de gelijknamige hoofdkern, de kernen Loil en Nieuw-Dijk, alsmede de gehuchten Greffelkamp en Oud-Dijk (zie afbeelding 1).

In het zuiden wordt de grens voor een belangrijk deel bepaald door de Hengelder Leigraaf, in het noorden door de Didamse Wetering en in het oosten door de Didamse Leigraaf. De gemeente Didam grenst aan de gemeenten Zevenaar, Angerlo, Wehl en Bergh.

De betrekkelijk geïsoleerde ligging - de Oude Keulsebaan en de weg van Zutphen naar Emmerich gingen aan het grondgebied van Didam voorbij - alsmede de aanwezigheid van voedselarme gronden, kwamen de economische ontwikkeling van de gemeente Didam in de periode 1850-1940 niet ten goede.

Pas na de Tweede Wereldoorlog hebben de aanleg van infrastructurale voorzieningen het karakter van Didam veranderd.

Op 1 januari 1989 telde de gemeente Didam 16.036 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Didam omstreeks 1866

PROVINCIE GELDERLAND.

GEMEENTE DIDAM.

1866.

3504 Buunders. 3350 Inwoners.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Gedurende de Saale-ijstijd is een brede landijstong tot in de Liemers doorgedrongen. Na het terugtrekken van het landijs is een diep dal achtergebleven. Dit is ongeveer 100.000 jaar geleden gebeurd. Dit dal is voor een deel opgevuld met sedimenten van de Rijn en diens vertakkingen. Op deze wijze is het laagterras gevormd, dat golvend is in de Liemers. De hoogteverschillen op het laagterras zijn vooral veroorzaakt door enerzijds de westenwind, die dekzandruggen heeft gevormd, en anderzijds door de beken die zich vanuit het Montferland in vooral westelijke richting een weg hebben gebaad. Het hoogst gelegen terreingedeelte (van het laagterras) in de gemeente Didam ligt in het zuidoosten. Dit gedeelte ligt zo'n 7 meter hoger dan het rivierdal van de Oude Rijn in het zuiden en de komgrondgebieden in het westen én noorden. Het door de rivier opgebouwde oeverwalstelsel ligt op de zuidgrens van de gemeente Didam. Ten noorden hiervan liggen de komgrondgebieden met zware klei, overgaand in drassige broeklanden met zware klei. De oeverwallen omsluiten de komgrondgebieden.

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op dekzandgronden, zandgronden (dekzandruggen) en het rivierdal. Het grillige reliëf heeft gevolgen voor de grondwaterspiegel, die sterk fluctueert. Dat resulteert als het ware in kleine eilanden - met voor akkerbouw gunstige voorwaarden - temidden van een voedselarm gebied. Met name de hoger gelegen dekzandgronden in het oosten en zuidoosten van de gemeente (zie afbeelding 2) zijn voor akkerbouw te droog. Hier lagen heidevelden die in de 19e eeuw werden ontgonnen en bebost. De akkerbouw beperkt zich dan ook tot de zandgronden in het midden en in het noordoosten van de gemeente. Men heeft er vooral rogge en aardappelen geteeld. Pas na het gebruik van drainagetechnieken en kunstmest zijn de marginale gronden langs de gemeentegrens in het westen en noorden als akkers in gebruik genomen. In het zuidwesten van Didam liggen zeer droge en zeer vochthoudende bouwlandgronden door elkaar heen. De aanwezigheid van leemlagen bood op bescheiden schaal mogelijkheden voor de steen- en pannenfabricage. De bossen leverden hout voor de klompenfabricage.

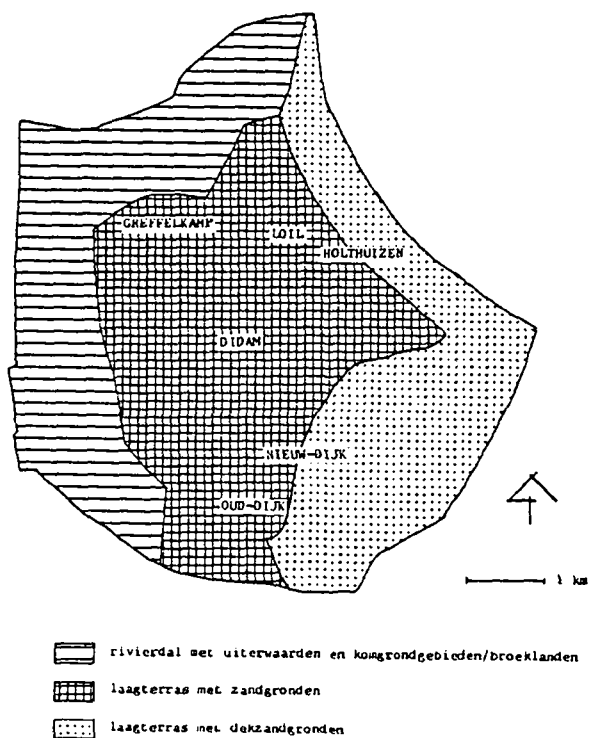
De afwatering in het gebied vindt plaats van (zuid-)oost naar (noord-)west, via een stelsel van leigraven dat het grondgebied van de gemeente Didam ontsluit. Het verkavelingspatroon is blokvormig op de hogere gronden (essen, kampvormige ontginningen) en strookvormig in het westen en noorden (riviervlakte) en langs de Didamse Leigraaf in het oosten.

Didam ligt op de overgang van het Liemerse laagterras naar de Liemerse riviervlakte. Ondanks deze strategisch gunstige positie ligt de gemeente Didam geïsoleerd tussen drassige komgrondgebieden in het noorden, westen en zuiden en de arme hogere zandgronden in het oosten. De gevarieerde hoogte- en bodemgesteldheid van het terrein zijn bepalend voor de locatie van de nederzettingen en verspreide bebouwing. De aanwezigheid van afwisselend zeer droge en zeer vochthoudende bouwlandgronden in het zuidwesten heeft verspreide bebouwing tot gevolg gehad. In het noordoosten wordt de bebouwing aangetroffen langs bepaalde lijnen, die de grens van droge en natte gronden markeren.

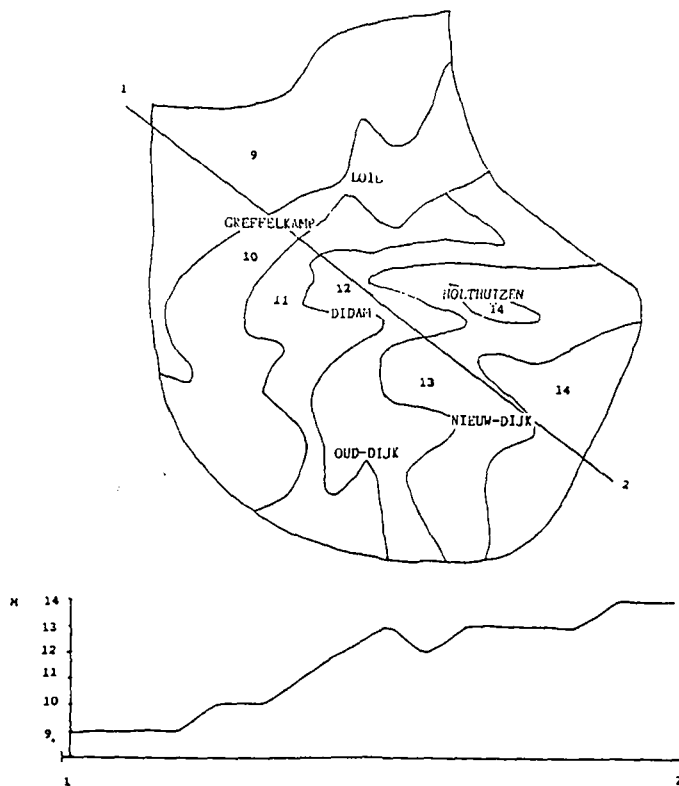
Verspreide bebouwing is mede het gevolg van verspreide ontginning door grote boerderijen en landgoederen. Deze landgoederen betreffen hoofdzakelijk de bossen en heidevelden in het oosten en zuidoosten van de gemeente. De nederzettingen Oud-Dijk, Didam, Greffelkamp en Loil zijn gelokaliseerd op de rand van het laagterras. Deze rand ligt boogvormig om de Montferlandse stuwwal en strekt zich uit van Babberich, via Didam en Loil naar Wehl en 's-Heerenberg.

De hoogteligging van deze kernen is 12 meter boven N.A.P., hetgeen 2 tot 3 meter hoger is dan de komgrond- en broekgebieden. Buiten de kern Didam komt verspreide agrarische bebouwing op de overgang van zand- en kleigronden voor, waarbij een zekere clustering ringvormig om de kern Didam heeft plaats gevonden.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart van de gemeente Didam

Afbeelding 3
Hoogtekaart gemeente Didam

3. INFRASTRUCTUUR

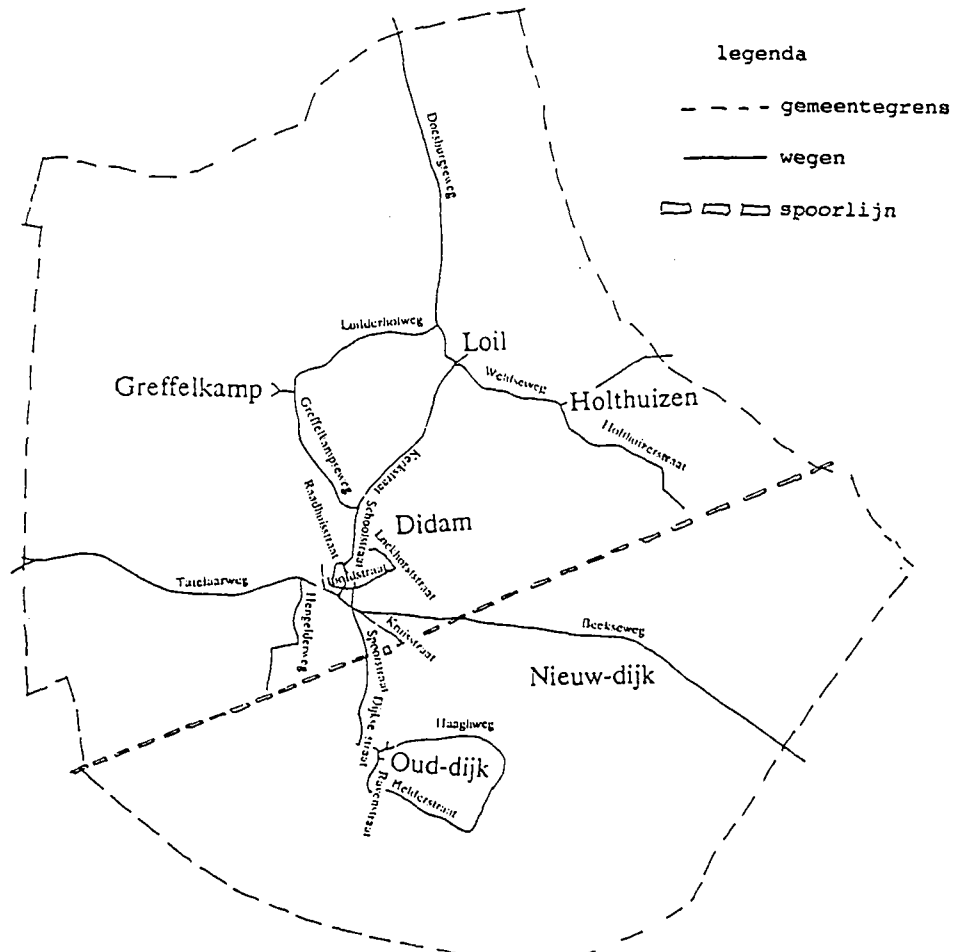
Binnen de gemeente Didam wordt het laagterras in het midden van de gemeente gekenmerkt door een onregelmatig wegenpatroon, mede bepaald door de gevarieerde hoogtesteldheid van het terrein. De hogere zandgronden in het oosten en de riviervlakte in het westen kennen een meer systematisch patroon van wegen en weteringen. In het noordoosten, in Greffelkamp, Loil en Holthuizen is het wegensysteem regelmatig, doordat enkele wegen vrij nauwkeurig de grens tussen de vochthoudende en hoger gelegen en natte, lager gelegen gronden volgen, of daaraan evenwijdig lopen. In het zuidwesten is het wegensysteem minder regelmatig. Dit houdt verband met het feit dat ook hier de wegen de grens volgen van hoge en lage gronden of daaraan evenwijdig lopen. De belangrijkste verbindingswegen zijn de Tatelaarweg/Wilhelminastraat/Beekseweg, de Doesburgseweg en de Wehlseweg. Deze zijn alle gelegen op het laagterras.

Tot in de 20e eeuw heeft de Tatelaarweg/Wilhelminastraat/Beekseweg als hoofdweg in de gemeente Didam gefungeerd. Deze vormt nog steeds een schakel in de verbinding tussen Emmerich en Zevenaar/Arnhem. Didam heeft eeuwenlang afzijdig gelegen van belangrijke handelsroutes (oude Keulsebaan en de weg van Zutphen naar Emmerich).

De aansluiting op het spoorwegennet (Zevenaar-Winterswijk) kwam in 1885 tot stand. Vanaf de jaren '20 van de 20e eeuw is Didam korte tijd aangesloten geweest op het bus- en tramwegennet van de GTM (Geldersche Tramweg Maatschappij) en de Tramweg Maatschappij Zutphen-Emmerich (ZE), na 1934 GTW (Geldersche Tramwegen) en thans Gelderse Streekvervoer Maatschappij (GSM) geheten.

Afbeelding 4

Belangrijkste wegen gemeente Didam omstreeks 1910

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

Gedurende de Frankische ontginningsfase zijn grote delen van de Liemers permanent bewoond geraakt. Didam werd voor het eerst schriftelijk vermeld in 828 (Theoden). De ontginning heeft zich vanaf de 9e eeuw vooral geconcentreerd op de overgang van laagterras naar het laaggelegen kom- en broekgrondegebied. De gemeente Didam is ontstaan uit het aaneengroeien van verschillende buurtschappen, in samenhang met de in de 13e eeuw gevormde markegenootschappen. In de Late Middeleeuwen zijn de bosmarken Loelerbos, Milsterholt en Waverloholt gevormd. Deze werden bestuurd door grootgrondbezitters. In de 17e eeuw zijn Grefflinchem (Greffelkamp), Loil, Holthuizen, Kerkwijk (Didam) en Dijk de buurtschappen in de gemeente Didam. Buiten de kern Didam kwam toen verspreide agrarische bebouwing voor, waarbij al een zekere clustering ringvormig om de kern Didam had plaats gevonden in de esdorpachtige nederzettingen Greffelkamp, Loil, Holthuizen en Dijk. In de 17e en 18e eeuw werden veel bossen gekapt, met het doel deze grond voor de landbouw te bestemmen.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

Van betekenis voor Didam is het jaar 1833. In dat jaar werden de marken opgeheven en vond verkoop plaats van deze gemeenschappelijke gronden. Heide- en groengronden werden nadien ontgonnen, hetgeen (verspreide) bebouwing tot gevolg heeft gehad in de nieuw ontgonnen gebieden. Heidevelden werden opnieuw bebost.

Periode 1850-1900

Als hoofdoorzaken van de achterblijvende economische groei in de gemeente Didam in deze periode kunnen genoemd worden de geïsoleerde ligging en de overwegend geringe bodemvruchtbaarheid. Bij gebrek aan industrie vormde de landbouw de belangrijkste werkgever. In 1865 werd een pannenfabriek opgericht, die aan 10 tot 15 personen werk bood. Deze fabriek, de in 1876 opgerichte steen- en pannenfabriek "de Potheeze" en de strohulzenfabriek (1885) verschaften in 1900 werk aan enkele tientallen personen. In 1891 werd in Didam de eerste coöperatieve stoomzuivelfabriek buiten Friesland opgericht. In 1900 kwam een eind aan de steen- en pannenfabricage rond Didam.

Een andere belangrijke bedrijfstak in de gemeente Didam vormde de klompenmakerij. Tussen 1890 en 1920 behoorde Didam tot de 5 Gelderse gemeenten die voor de klompenfabricage van het grootste belang waren. Het benodigde hout was deels afkomstig uit de plaatselijk aanwezige bossen. Gedurende het laatste kwart van de 19e eeuw werden veel eigendommen van grootgrondbezitters verkocht als gevolg van de agrarische crisis. Met name de bossen en heidevelden in het oosten en zuidoosten van de gemeente Didam gingen in andere handen over en werden veelal in kleine percelen verkaveld.

De aanleg van de spoorlijn Zevenaar/Arnhem-Winterswijk (1885) heeft in zoverre invloed gehad op de economische ontwikkeling van Didam, dat aansluiting tot stand was gekomen met de spoorlijn Arnhem-Zevenaar-Emmerich. Dit stelde veel Didammers in staat in Duitsland te gaan werken. In 1896 kreeg Didam haar eerste ziekenhuis.

Periode 1900-1940

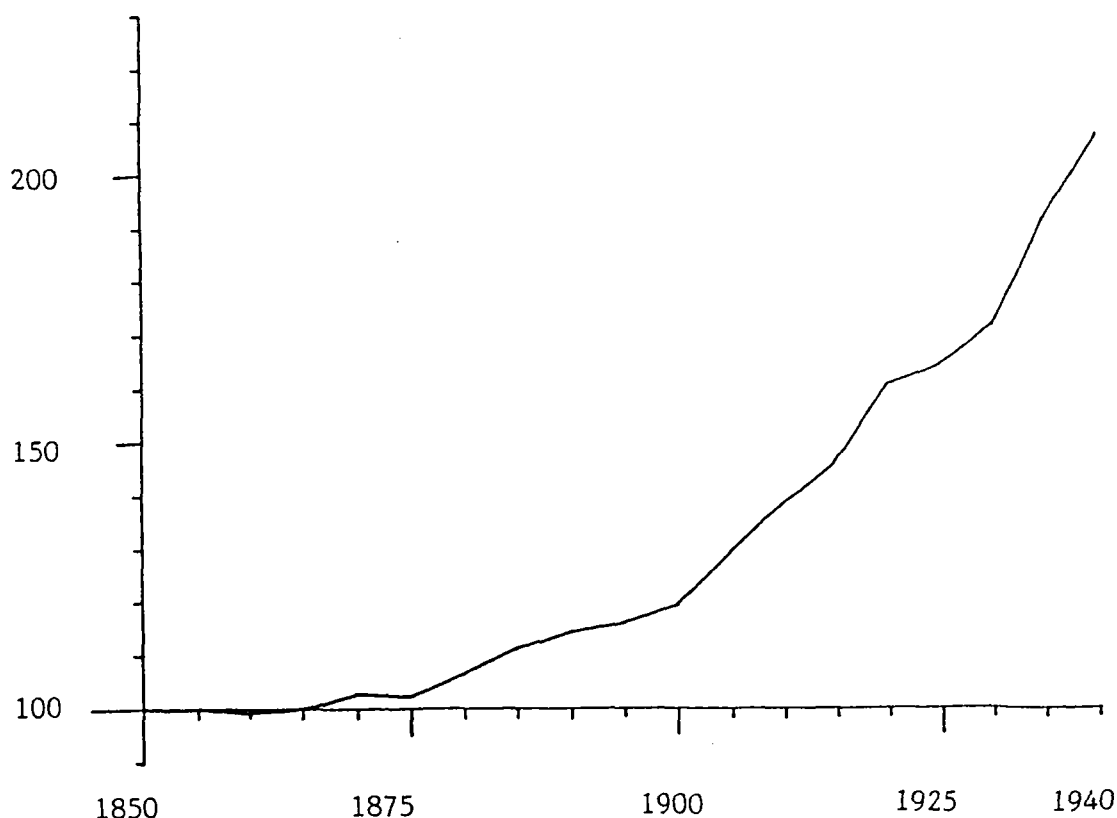
In het begin van de 20e eeuw werd door Huis Bergh en andere welgestelde particulieren veel grond aan Didammers verkocht. De gemeente Didam gold gedurende de periode 1850-1940 als expulsiegebied. Het vertrekoverschot bedroeg ca. 2.200 personen (op een natuurlijke bevolkingsgroei van ca. 6.100 personen). De bevolkingsgroei trad vooral op na 1900 (zie afbeelding 5).

Industriële ontwikkeling bleef tussen 1900 en 1940 nagenoeg uit. Het gebrek aan werkgelegenheid buiten de landbouw in de gemeente Didam was een van de belangrijkste oorzaken van het forensisme op Duitsland en de Achterhoek. De emigratie was groot rond 1890-1905 en 1921-1940, toen elders de economische ontwikkeling perspectieven bood voor de verarmde bevolking in Didam.

De klompenmakerij en vooral de bouwnijverheid traden meer op de voorgrond. Hieruit zijn de klompenfabriek, de timmerfabriek en de cementfabriek voortgekomen. Rond 1930 werkten in de gemeente Didam ca. 200 personen in diverse kleine industriële vestigingen en nog eens zo'n 500 in de bouwnijverheid. De regionale betekenis van Didam beperkte zich vooral tot het bezit van een spoorwegstation en een klein ziekenhuis (nieuw gebouwd in 1908).

Afbeelding 5

Bevolkingsontwikkeling gemeente Didam 1850-1940
(indexcijfers: 1850, 3.381 inwoners = 100)

4.3. Stedebouwkundige structuur

Didam

De kern Didam bestaat uit een aantal aan elkaar gegroeide bewoningsconcentraties op het splitsingspunt van de verbindingsweg Zevenaar-Beek en de weg naar Doesburg.

In feite bestond de hoofdstructuur van de kern Didam in 1850 uit een aantal aaneengegroeide lineaire bewoningsconcentraties langs de Hoofdstraat, Schoolstraat, Raadhuisstraat en Kruisstraat (zie afbeelding 4). Langs de Kerkstraat is sprake van een zekere lineaire bewoningsconcentratie. In de 2e helft van de 19e eeuw is de uitbreiding van Didam nagenoeg beperkt gebleven tot de Spoorstraat (in de richting van het spoorwegstation). De kern onderging vooral een verdichting van de bewoningsconcentraties en een uitbreiding van de nederzettingsstructuur langs de Wilhelminastraat (zie kaart 1a). In het algemeen genomen vond nieuwbouw in de gemeente Didam verspreid plaats. Langs enkele wegen begonnen de lineaire bewoningsconcentraties sterker te verdichten, zoals de Oude Beekseweg en de Prinses Beatrixstraat. Tussen 1900 en 1940 vond een verdichting van de lineaire bewoningsconcentratie langs de Wilhelminastraat plaats, alsmede langs de Kerkstraat.

Verdichting van de hoofdstructuur van de kern vond plaats door middel van woningbouw en de bouw van overheidsgebouwen (klooster, scholen, ziekenhuis). Ook de winkelfunctie vond verspreid in bovengenoemd gebied plaats.

Loil

Loil bestond in 1850 uit verspreide bebouwing en aanzetten tot lineaire bewoningsconcentraties langs de Doesburgseweg, Weemstraat en Wehlseweg. De verdichting van de bewoningsconcentraties vond tussen 1850 en 1900 vooral plaats langs de Wehlseweg en de Doesburgseweg. Loil groeide tussen 1900 en 1940 uit tot een nederzetting met een dichtbebouwde lineaire bewoningsconcentratie (Wehlseweg) en enkele daarop aansluitende bewoningsconcentraties langs de Rosmulderweg en de Weemstraat.

Nieuw-Dijk

Nieuw-Dijk, een nieuwe nederzetting ten zuiden van de Beekseweg, waar rond 1800 als Dijk nog nauwelijks bewoning werd aangetroffen, ontwikkelde zich pas na 1911 langs de Smallestraat. Vanaf dat jaar is sprake van Oud-Dijk en Nieuw-Dijk.

Verspreide bebouwing

Verspreide bebouwing komt in de gemeente Didam veel voor met een zekere concentratie in de gehuchten Oud-Dijk en Greffelkamp. Oud-Dijk bestond in 1850 als Dijk uit enkele clusters van boerderijen nabij de Dijksestraat, De Braak en Melderstraat/Haaghweg. In de 2e helft van de 19e eeuw was sprake van een aanzet tot bewoningsconcentraties langs de Haaghweg en Landeweer. Na de eeuwwisseling was er sprake van een zekere verdichting van de bewoningsconcentratie aan de Dijksestraat/Ravenstraat/Melderstraat.

De verspreide bewoning van het gehucht Greffelkamp is vooral geclusterd in het gebied nabij de Manhorstweg/Loilderhofweg, Luynhorststraat en Vincwijweg/Greffelkampseweg. Het gehucht Greffelkamp onderging in eerste instantie een verdichting van de bewoningsconcentratie nabij het kruispunt Manhorstweg/Loilderhofweg en Van Voorstweg. Later volgden de Greffelkampseweg en Oude Maatsestraat.

Afbeelding 6
Gemeente Didam ca. 1910

4.4. Ontwikkelingen na 1940

Na de Tweede Wereldoorlog zijn het met name nieuwe infrastructurale voorzieningen die het karakter van Didam in belangrijke mate bepaald hebben.

De aanleg van de A12 Amsterdam-Ruhrgebied en de A18 naar Doetinchem verdelen het grondgebied van de gemeente.

De ontwikkeling van de woningbouw vond voornamelijk plaats in de kern Didam ten noorden van de spoorlijn. Een nieuwe rondweg om de bebouwing vormt de verbinding Zevenaar-Wehl. De oorspronkelijke infrastructuur met bebouwing werd in het nieuwbouwgebied geïntegreerd. Ten zuiden van de spoorlijn werd een industriegebied aangelegd. De kern Loil kreeg een beperkte uitbreiding met woningbouw.

Nieuw-Dijk is uitgegroeid uit tot een dichtbebouwde nederzetting. Een vergelijkbare ontwikkeling deed zich niet voor in Greffelkamp en Oud-Dijk.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Werken

Karakteristiek in de categorie werken zijn de boerderijen. Opvallend is hun situering; gebouwen en erf zijn verhoogd gelegen, en vanaf de openbare weg bereikbaar via een eigen pad. De boerderijen zijn van het hallehuistype, met een wolf- of zadeldak, al dan niet gepleisterd. Dwars op een zijgevel van het achterhuis bevindt zich veelal een stal met een zadeldak. Ook komt verspreid over de gemeente een beperkt aantal krukhuisboerderijen voor, waarvan het exemplaar gelegen aan de Heesweg nr. 5 een fraai voorbeeld is.

Noemenswaardig is ook de markthal aan de Lockhorststraat te Didam en de bloemisterij die er tegenover staat, beide uit 1951. Beide hebben gezwenkte topgevels. Soortgelijke gezwenkte topgevels worden ook aangetroffen bij het woon-, c.q. bedrijfspand aan de Dijksestraat nr. 38.

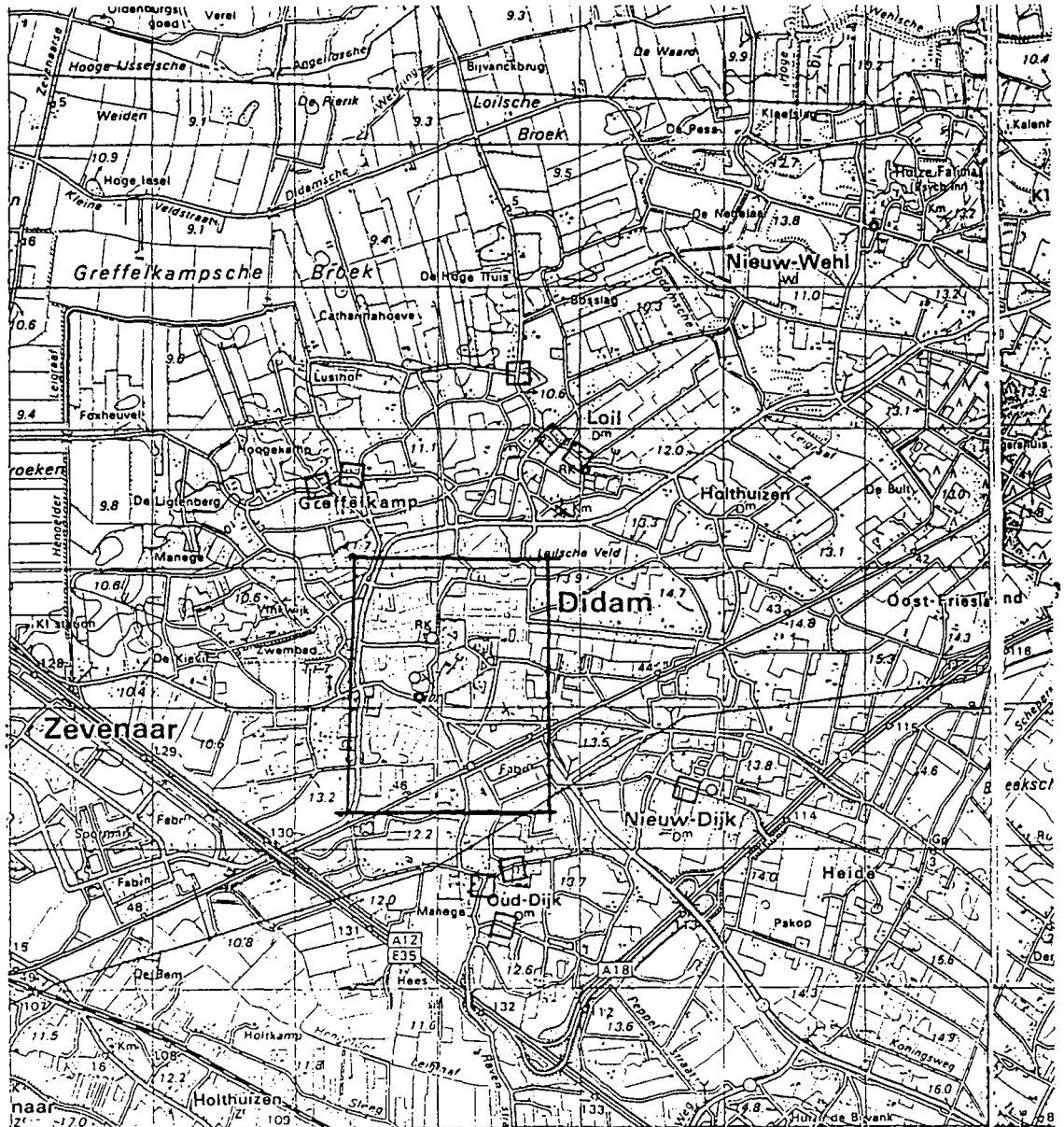
Maatschappelijke voorzieningen

In de gemeente Didam staat een aantal gebouwen die oorspronkelijk - en nu nog - een maatschappelijk belang dienden. Aan de Raadhuisstraat ligt het gemeentehuis, gebouwd rond 1937 in een traditionalistische bouwstijl. Er tegenover staan nog de voormalige dokterswoning - daterend uit ca. 1900 en met elementen van de Chaletstijl - en het gebouwencomplex van de St. Albertusstichting. Dit voormalige klooster en gasthuiscomplex bestaat uit 3 delen. Het linkergedeelte (het voormalige R.K. Gasthuis met o.a. een trapgevel en een torentje) dateert uit 1908. Het middelste instituutgebouw dateert uit 1896. Rechts bevindt zich een neogotische kapel die dateert uit 1928.

Noemenswaardig is ook het kloostercomplex aan de Kerkstraat te Didam, dat dateert uit 1877.

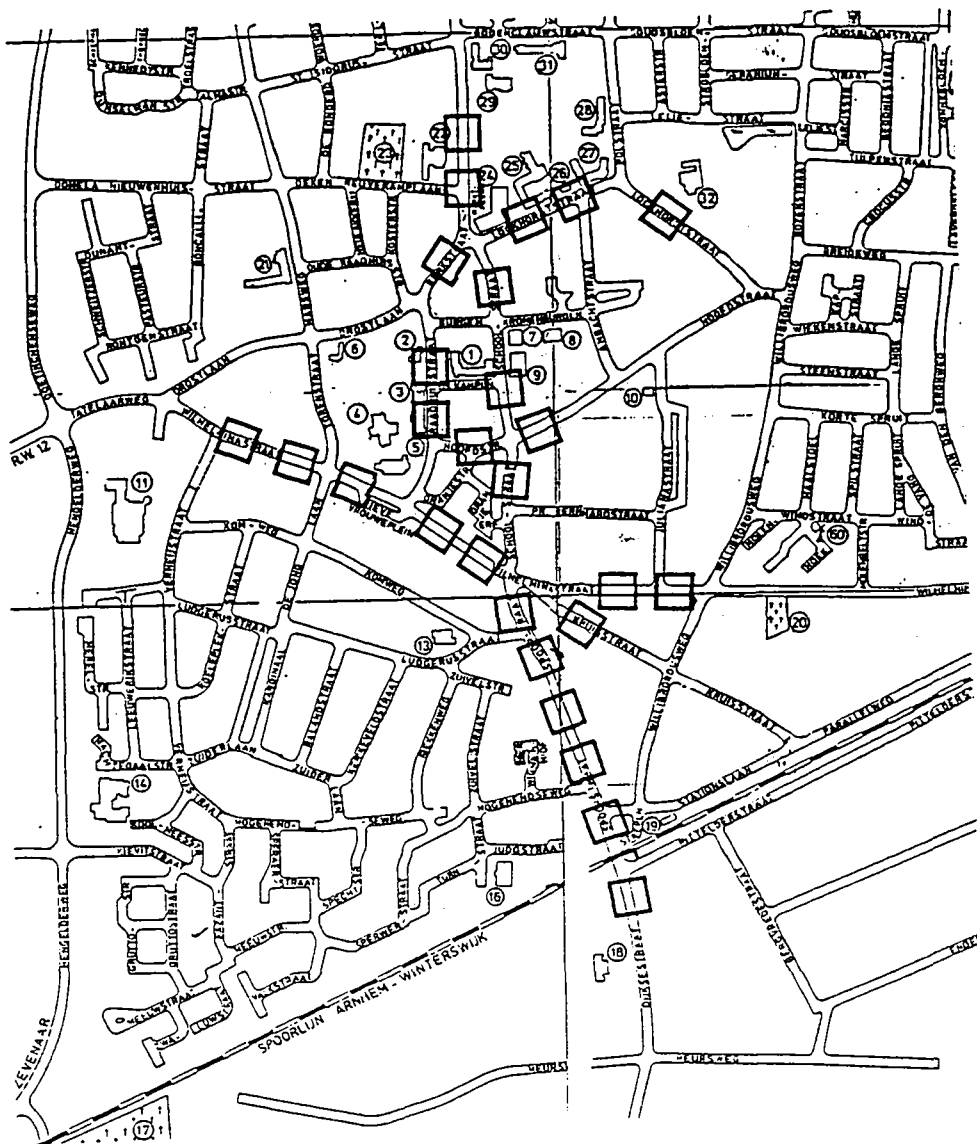
Zowel in Nieuw-Dijk als in Loil staat in het centrum een R.K. kerk in neogotische bouwtrant. Opvallend is dat de pastorieën die naast de kerk gesitueerd zijn gebouwd zijn volgens een nagenoeg identiek concept.

Kaart 1

Buiten het aangegeven gebied van de gemeente Didam komt voornamelijk verspreide agrarische bebouwing voor.

Kaart 1a

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Didam 1850-1940

Toelichting bij kaart 1 en 1a

Type aanduiding	Type-omschrijving	Bijzondere gebieden
-----------------	-------------------	---------------------

Andere aanduidingen

- Lineaire ontwikkelingen

- functie: gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 17) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisatie zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.

Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

Bijzondere gebieden uit de periode 1850-1940 komen in de gemeente Didam niet voor.

CRITERIA VOOR DE AANUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

- I. Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals:
  1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
  2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;
  3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;
  4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)
- II. Bijzondere historische betekenis, zoals:
  1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
  2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken;
  3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)
- III. Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:
  1. betekenis als onderdeel van een groter geheel
  2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
  3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel
- IV. Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)
- V. Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

- * Rijks Archief in Gelderland
- * Gemeente Didam
- * Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteitsbibliotheek Beleids-
wetenschappen
- * Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke
Bibliotheek
- * Bibliotheken Provincie Gelderland

Afbeelding

- * Afbeelding 1 Gemeente Didam omstreeks 1866
- * Afbeelding 2 Geomorfologische kaart gemeente Didam
- * Afbeelding 3 Hoogtekaart gemeente Didam
- * Afbeelding 4 Gemeente Didam, belangrijkste wegen omstreeks 1910
- * Afbeelding 5 Bevolkingsontwikkeling gemeente Didam 1850-1940
- * Kaart 1 Typologie uitbreidingen gemeente Didam 1850-1940
- * Kaart 1a Typologie uitbreidingen kern Didam 1850-1940

Geraadpleegd kaartmateriaal

- * Topografische kaart 1/25.000, 1/50.000, diverse jaargangen
- * Rivierkaart 1/10.000, circa 1915
- * Topografische en Militaire Kaart 1/25.000, 1850-1864
- * Kaartenboek van Gelderland 1843
- * J. Kuyper, Gemeentatlas van Gelderland, 1868, Leeuwarden 1970

Literatuur

- * Economisch en Technologisch Instituut van Gelderland, *Industrie-rapport der gemeente Didam*, Arnhem, 1952
- * Gemeentebestuur Didam, *De beroepsbevolking van de gemeente Didam*, Didam, 1957
- * Nederlandsche Heidemaatschappij, *Bijdrage tot de kennis van de landbouwkundige ontwikkelingsmogelijkheden in de Liemers*, Arnhem, 1946
- * Pijls, F.W.G., *Een gedetailleerde bodemkartering van de gemeente Didam*, Den Haag, 1948
- * Staring, F., *Van bosmark tot kerkdorp; 75 jaar Nieuw-Dijk*, Doesburg, 1986
- * Vereniging Gelre, *Statistische beschrijvingen van de steden en het platteland van Gelderland uit 1808, Deel 2 Het Kwartier van Zutphen*, Arnhem, 1986

Oosterbeek, 1991

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326